

Het ontstaan van de Coöperatieve Zuivelorganisatie

Bron: Officieel Orgaan 7 april 1926 - nr.14

Reeds in het jaar 1875 werd door Jhr. Engelen het nut van den coöperatieven bedrijfsvorm in het Noorden van het land betoogd en werden de groote voordeelen daarvan bepleit.

In het jaar 1877 werd door het Hoofdbestuur van de Friesche Mij. van Landbouw een Commissie van 3 personen afgevaardigd naar Denemarken om zich aldaar op de hoogte te stellen van de fabriekmatige zuivelbereiding. Toegerust met een rijke ervaring keerde de Commissie in 1878 in het vaderland terug. Het is het aanvangspunt geweest van een geheele ommekeer in de zuivelbereiding.

Na het rapport der Commissie had de heer J. Rinkes Borger in een brochure er op gewezen, dat de zuivelbereiding eerst in goede banen werd geleid door een meer stelselmatische werkwijze, m.a.w. door ze van de boerderij naar fabrieken over te brengen. Er moest meer centralisatie in het bedrijf komen en die centralisatie moesten de veehouders zelf tot stand brengen. Wat baat echter de arbeid en de strijd van een enkeling, wanneer de groote massa werkeloos blijft staan? Zoo ook hier. Nog was de tijd niet gekomen, maar de coöperatieve bedrijfsvorm zou komen. De groote massa moest ook mee. Dit zou slechts blijken te zijn een kwestie van tijd. Eerst zou een tijdlang de speculatieve bedrijfsvorm, die het belang van den veehouder op den achtergrond stelt, op den voorgrond treden.

Het nut van de fabriekmatige zuivelbereiding werd door velen aangetoond. Het jaar 1879 was een zeer belangrijk jaar voor de zuivelbereiding.

In dit jaar werden **de eerste centrifuges** ingevoerd, die - hoe gebrekkig ook nog - het grootbedrijf mogelijk maakten. Dit bleef dan ook niet uit. In datzelfde jaar zagen we dan ook een drietal inrichtingen voor fabriekmatige zuivelbereiding verrijzen, n.l. de zuivelfabriek te **Veenwouden**, de kaasfabriek te **Waddingsveen** en de **Leeuwarder Melkinrichting**. De geest van ommekeer begon thans te heerschen. In 1882 werd te Harlingen de Koninklijke Nederl. Mij. van Kaas- en Roomboterfabrieken opgericht.

Aanvankelijk verrezen te Bolsward en Sneek fabrieken van deze Mij., die later werden uitgebreid met die op een 3-tal plaatsen in Friesland. Vanaf 1879 had in de prov. Friesland een gestadige ontwikkeling plaats van de particuliere zuivelindustrie.

Reeds spoedig was een groot gedeelte van de zuivelbereiding overgebracht naar de fabrieken. Friesland telde in 1890 reeds 29 groote speculatieve zuivelinrichtingen.

De speculatieve bedrijfsvorm zou echter niet gerechtigd blijken te zijn, de welvaart van den boer op den duur te bestendigen. Het principe deugde niet. De verhouding tusschen den zuivelfabrikant en den veehouder miste elk deugdelijk grondbeginsel. Het zou zijn de coöperatieve bedrijfsvorm - zooals gezegd - reeds in 1875 door Jhr. Engelen bepleit, die de afdeling zuivel voor den veehouder zou behandelen.

In **Warga** hebben de boeren bewezen, dat door samenwerking en wilskracht veel kan worden bereikt.

Hier werd in Aug. van het jaar 1886, dus bijna 40 jaren geleden, de eerste coöperatieve, zuivelfabriek in ons land opgericht.¹⁾ Hulde aan die veehouders, die de praktische pioniers waren van de zuivelcoöperatie.

De Wargaster veehouders - ten getale van 23 - gaven een blijk van moed en goed inzicht, dat thans - na 40 jaren - onze bewondering wekt.

Het spreekwoord zegt, dat het zwaar roeien is tegen den stroom in. Dat ondervonden ook de Wargaster boeren. Wanneer wij schrijven 1886-1926, dan ligt daarin opgesloten een tijdperk van 40 jaren. Wij in den tegenwoordigen tijd kunnen ons niet voorstellen hoe ideeën voor 40 jaren toegedaan, toch mogelijk waren. Met die ideeën van stokstijf-conservatisme hadden de Wargaster boeren te kampen. Voorspeld werd, dat de boeren te gronde zouden gaan; het huisgezin van de boeren zou ontwricht worden. De Wargaster fabriek zou een armenhuis voor de boeren worden.

Gelukkig zijn de voorspellingen niet bewaarheid geworden; de voorspellingen zijn geweest van een profeet, die bleek geen inzicht in de toekomst te hebben. De boerenstand is krachtiger en meer ontwikkeld dan ooit tevoren, een boerenstand, die waardeert, den strijd en de moeite, die hunne pioniers daar hebben gehad.

De mannen van 1886 hebben goed gezien; de weg, dien zij insloegen, was de weg van den vooruitgang.

Sympathiek werd de oprichting van de eerste coöperatieve zuivelfabriek in Nederland niet begroet. De uitkomsten hebben echter de sombere voorspellingen gelogenstraft.

De coöperatieve bedrijfsvorm heeft zich intusschen zeer krachtig ontwikkeld en heeft in de meeste provincies den speculatieven vorm overvleugeld.

Warm was vaak de strijd, want met invloed en ontzag trachtte men den opbruisenden stroom, die steeds voorwaarts drong, te keeren. Echter was de coöperatie niet meer tegen te houden. De speculatieve bedrijfsvorm had door zijn geheelen opzet de komst der coöperatie noodzakelijk gemaakt. De inrichting van den speculatieven bedrijfsvorm, de opzet daarvan, zijn basis, was zoodanig, dat de bestaanszekerheid van den boer werd bedreigd.

Moet aan den speculatieven bedrijfsvorm de eer worden toegekend de zuivelbereiding in fabriekmatige banen geschoven te hebben, dat neemt niet weg, dat zijn vorm gedoemd was ten onder te gaan. Het gezond verstand van den veehouder zal niet kunnen toelaten, dat hij gaat loopen in het gareel van de fabrikanten, wier opzet het is, zooveel mogelijk winst te behalen uit een afdeeling van zijn bedrijf.

Helaas zijn er nog steeds veehouders, die door hun conservatisme, door het niet gebruiken van hun hersenen, zich niet aangetrokken gevoelen tot de coöperatie, die - wat vaak nog erger is - in stede van haar steunen en versterken, becritiseeren.

Hierbij wordt uit het oog verloren, dat - indien de coöperatieve bedrijfsvorm niet was ontstaan - het geheele veld betrokken zou zijn geworden door de speculatieve inrichtingen. Dan was de tijd gekomen, dat de boer, niet meer toegerust zijnde met kennis en werktuigen, om terug te grijpen naar het voorvaderlijk bedrijf - de productie op de boer-

---

¹ *) In 1872 werd te Wieringerwaard reeds een kaasfabriekje door de boeren gesticht, dat op coöperatieven grondslag werkte. Dit ging later in particuliere handen over, om tenslotte toch weer in het bezit der boeren te komen. RED.

derij - overgeleverd was geworden aan de genade of de ongenade van den speculant. Dan was de tijd gekomen, dat hij geketend zat in banden, die door hem zelf waren toegehaald.

Dit begrip vooral moeten onze veehouders zich duidelijk voorstellen. Voorstellen moeten zij zich, dat het de *Coöperatie* is geweest, die hen heeft behoed voor een verdwalen in den leeuwenkuil der speculatie. Dit is de moreele beteekenis van de coöperatie. Zij heeft de macht der speculatie getemperd en overvleugeld en dwingt de nog bestaande speculatieve fabrieken aan de veehouders een rechtmatiger deel der opbrengst van de producten uit te betalen.

X.